

УДК 330.342  
JEL M21, N80, O10

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/ves.2019.56.0.3007>

## ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Ю. Максимець, А. Ілечко

*Львівський національний університет імені Івана Франка  
79008, м. Львів, проспект Свободи, 18  
E-mail: [maxymezj@gmail.com](mailto:maxymezj@gmail.com)*

*В статті розглянуто основні функції та принципи діяльності малого бізнесу. Зазначено критерії, завдяки яким можна віднести підприємство до суб'єкта малого бізнесу. Розглянуто середовище функціонування малого бізнесу в Україні та визначено проблеми з якими стикається малий бізнес.*

**Ключові слова:** *малий бізнес, функціонування малого бізнесу, мале підприємство, функції малого бізнесу, принципи функціонування малих підприємств.*

**Постановка проблеми.** Малий бізнес є невід'ємною частиною економіки будь-якої країни. Ефективна діяльність малого бізнесу є тією рушійною силою, яка стимулює конкуренцію, інноваційні процеси, структурні перетворення в країні та забезпечує зайнятість населення. Малий бізнес робить важливий внесок для забезпечення стабільного економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності економіки. Саме тому на сучасному етапі важливим науково-практичним завданням є розробка теоретико-методологічних основ малого бізнесу для подальшого його вдосконалення і зростання.

**Дослідження та публікації з проблеми.** Проблеми підтримки малого бізнесу актуальні не тільки для України, а й для розвинених країн світу. Свідченням цього є матеріали офіційних веб-сайтів інституцій, які цим займаються (наприклад, [1; 2]). Ф. Файоль і А. Тоун обґрунтовують збільшення інтересу до малого бізнесу в останні роки у зв'язку з ускладненням проблем, пов'язаних із забезпеченням сталого економічного зростання та конкурентоспроможності. Велику увагу питанням підтримки малого бізнесу приділяють і вітчизняні дослідники. Так, наприклад, у роботі І. Манцурова (зі співавторами) досліджено проблеми розвитку сектора малого бізнесу та результати діяльності малих підприємств в Україні [3]. Це дозволяє обґрунтувати необхідність підтримки малого бізнесу. Як показують дослідження Р. Пустовійта, у трансформаційній економіці особливу увагу необхідно приділяти формуванню та вдосконаленню інституційного середовища підприємництва [4].

**Виклад основного матеріалу.** Малий бізнес є невід'ємним структурним сегментом ринкового середовища, необхідною передумовою створення ринкової економіки. Як найчисельніший вид бізнесу, він має бути визначальним у формуванні макропоказників економічного і соціального розвитку держави. У західних країнах з розвинутою ринковою економікою частка валового внутрішнього продукту, що

створюється малим бізнесом, становить 60–70%, а частка робочих місць на малих підприємствах – 75% [5, с. 10].

Малий бізнес суттєво впливає на розвиток та структурну перебудову економіки. Для підприємців вирішальним фактором для започаткування діяльності та подальшого функціонування є можливість одержання прибутку, а тому вони зацікавлені зосереджувати свою діяльність в перспективних та швидкоокупних галузях економіки.

Зазначимо, що згідно закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [6] малими є підприємства показники яких на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передує звітному, відповідають щонайменше двом із таких критеріїв:

- балансова вартість активів - до 4 мільйонів євро;
- чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) - до 8 мільйонів євро;
- середня кількість працівників - до 50 осіб.

Для більшого розуміння сутності малого бізнесу, варто звернути увагу на функції, які він виконує. Основними функціями малого бізнесу є економічна, соціальна та екологічна.

Економічна функція малого бізнесу проявляється через формування та розвиток конкурентного середовища, сприяння структурним трансформаціям, насиченням внутрішнього ринку товарами та послугами, та забезпеченням надходжень до бюджету.

Соціальна функція відображається у створенні робочих місць, підвищенням ділової активності населення та забезпеченні стабільної заробітної плати домогосподарств.

Екологічна функція малого бізнесу проявляється через раціональне використання природних ресурсів, запровадженні енергозберігаючих технологій, впровадженні безвідходних технологій у виробництві та у розвитку зеленої економіки.

Основними принципами функціонування малих підприємств в Україні згідно ст.44 Господарського Кодексу України є [7]:

- вільний вибір видів підприємницької діяльності;
- самостійне формування програми діяльності; добір постачальників і споживачів продукції, що виробляється; залучення матеріально-технічних, фінансових та інших видів ресурсів, використання яких не обмежено законом; встановлення цін на продукцію та послуги відповідно до закону;
- вільне наймання працівників;
- комерційний розрахунок та власний комерційний ризик;
- вільне розпорядження прибутком, що залишається після сплати податків, зборів та інших платежів, передбачених законом;
- самостійне здійснення зовнішньоекономічної діяльності, використання частки валютного виторгу на свій розсуд.

В Україні більшість малих підприємств є приватними. Індивідуальний власник отримує необмежений контроль та гнучкість над бізнесом, як і всі прибутки, а також отримує необмежену фінансову відповідальність та обмеження у фінансуванні. Однак власник повинен взяти на себе всі управлінські та оперативні завдання, які можуть призвести до катастрофи, якщо власник не матиме достатньої кількості знань та підготовки у галузях, що є ключовими для успіху бізнесу.

Проте успішність бізнесу залежить не лише від його власника, а й від зовнішніх факторів, які безпосередньо впливають на підприємства.

Для формування ефективного підприємства необхідними є певні умови, серед яких ключовими є: економічні, соціальні та правові.

Економічні умови – це в першу чергу пропозиція товарів і попит на них, споживча і купівельна спроможність населення, надлишок або нестача робочих місць, робочої сили.

Не менш важливими є соціальні умови становлення і розвитку малого бізнесу, вони визначають ставлення окремого індивідуума до роботи, що у свою чергу впливає на його ставлення до величини заробітної плати до умов праці, пропонуваніх бізнесом. Від підприємницької діяльності: підприємець повинен отримувати задоволення. Він бере участь у вирішенні соціальних питань стосовно його співробітників: охорони їх здоров'я, збереженні робочих місць, розвитку соціально-економічної сфери тощо. Важливу роль у формуванні підприємництва відіграють підготовка, перепідготовка: підвищення кваліфікації кадрів підприємств.

Будь-яка підприємницька діяльність функціонує в межах відповідного правового середовища. Тому велике значення має створення необхідних правових умов. Це, в першу чергу, наявність законів, що регулюють підприємницьку діяльність, створюють найбільш сприятливі умови для її розвитку. Правові норми повинні забезпечувати: спрощену і прискорену процедуру створення, та державної реєстрації підприємств, захист підприємців від державного бюрократизму; вдосконалення податкового законодавства в напрямі мотивації виробничої підприємницької діяльності.

На даний час в Україні малі підприємства стикаються з багатьма проблемами. Малий бізнес зазнає тиску з боку великих корпорацій, існують проблеми пов'язані з банківськими кредитами, а також негативна динаміка основних макроекономічних показників, наприклад обмеженість внутрішнього попиту та наявність кризи збуту; недостатня урегульованість відносин між суб'єктами підприємницької діяльності і органами влади; негативні інфляційні процеси, що ведуть до збільшення витрат підприємства на сировину, матеріали та всі інші елементи, що включаються до собівартості.

До основних проблем розвитку малого підприємництва слід віднести [8]:

1. Загальний стан економіки України. На тенденції розвитку малого підприємництва безпосередньо впливає негативна динаміка основних макроекономічних показників. Підприємництво функціонує як один з елементів реальної економічної системи, тому реагує на всі зміни (позитивні і негативні), які відбуваються в економіці країни.
2. Монополізація бізнесу. Для нормального розвитку малого і середнього бізнесу необхідно зменшити масштаби монополізації великого бізнесу. Адже зараз в Україні великі підприємства просто витісняють дрібний бізнес. У підсумку виходить, що невелика кількість великих гравців просто поглинають ринки.
3. Низька конкуренція на внутрішніх ринках. У багатьох сферах спостерігається висока концентрація великих підприємств, а показники виходу на ринок нових фірм залишаються низькими. У такій ситуації новим гравцям на ринку виробництва товарів і послуг важко зміцнити свої позиції, та й взагалі вижити. Основні проблеми конкурентного середовища полягають у тому, що багато секторів мають високу

концентрацію фірм і олігопольних структур, які призводять до завищених цін.

4. Відсутність достатнього стартового капіталу, власних фінансових ресурсів, сировини, матеріалів, приміщень і обладнання. Визначальною метою становлення малого бізнесу в Україні є вирішення проблеми фінансового забезпечення його діяльності, тобто створення достатньої фінансової бази. До цієї проблеми додаються: низька інвестиційна активність, відсутність стимулів для інвестицій; проблеми з доступом до кредитів, недолік заставного майна, найвищі розміри процентних ставок комерційних банків; недоступність кредитних ресурсів, як для започаткування, так і для ведення бізнесу чи його відновлення; недостатні зв'язки з міжнародними фінансовими організаціями по залученню інвестицій і гарантій.
5. Недосконалість податкової системи. Сучасною податковою системою держава створила сприятливі умови для переходу підприємств у тіньовий сектор економіки. Так, через високі відрахування до фонду заробітної плати, єдиного соціального внеску багато малих підприємств ведуть подвійну бухгалтерію. Більшість підприємств в тій чи іншій мірі приховують свої доходи, щоб платити менший податок. Неefективне оподаткування розглядається як основна перешкода в розвитку сектора малого бізнесу.
6. Високий рівень корупції, нестабільність умов ведення бізнесу, бюрократія, рейдерство. Залежно від того, яка економічна культура панує в країні, збільшуються або зменшуються ризик і витрати ведення бізнесу. Це дуже важливо і для вітчизняних підприємців, і для зарубіжних партнерів. На жаль, Україна належить до країн, в яких підприємництво є справою з високим ступенем ризику і великими неформальними витратами. Зараз спостерігається ситуація загальної неповаги до законів, ухилення від сплати податків, зміцнення особистих неформальних зв'язків, породжених корупцією і хабарництвом. Корупція відноситься до основних неформальних факторів, які стримують розвиток підприємницької діяльності в Україні.
7. Нерозвиненість інфраструктури підтримки і розвитку малого підприємництва. Незважаючи на велику кількість об'єктів інфраструктури (бізнесцентри, бізнес-інкубатори, технологічні парки, інформаційно-консультативні установи, громадські об'єднання суб'єктів підприємництва), їх роль в розвитку малого бізнесу України ще дуже незначна.
8. Декларативна форма державної підтримки. В Україні на даний час діє слабкий механізм фінансування та кредитування, має місце неправильне інформаційне та консультаційне забезпечення, недосконала система підготовки та перепідготовки кадрів. Під державною підтримкою необхідно розуміти державне регулювання сектора малого підприємництва, яке передбачає, перш за все, свідоме формування державними структурами відповідних умов становлення і розвитку малого бізнесу, створення стимулів, використання матеріальних і фінансових ресурсів, що залучаються для його суб'єктів.

9. Недостатня кількість кваліфікованого персоналу, відсутність практичних навичок підприємливості працівників у веденні бізнесу, недосконалість системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для підприємницької діяльності.
10. Обмежені можливості для захисту від протиправних посягань.
11. Криза неплатежів та проблеми з формуванням нових взаємозв'язків каналів збуту.

Саме тому малим підприємствам в Україні необхідна державна підтримка, а саме фінансування і забезпечення проникнення новітніх технологій у системи малого бізнесу, і формування адекватної, чіткої та зрозумілої бази законодавчо-адміністративної системи, і побудова зваженої податкової політики.

**Висновки.** Малий бізнес дуже важливий для економіки кожної держави. Дрібні підприємці багато вносять до державного бюджету. Можна сказати, що комплекс малих та середніх фірм забезпечує країні такий же прибуток, як і великий бізнес. Простими словами, процвітаюча держава не може вижити без малого бізнесу.

Підтримка та регулювання малого бізнесу полягає в основному у розробці законодавчої та нормативної бази, організації органів підтримки малого підприємства, розширенні доступу до фінансових ресурсів та інновацій. Забезпечення раціонального використання економічного потенціалу розвитку малого бізнесу потрібно та доцільно здійснювати в межах державної стратегії розвитку малого бізнесу.

- 
1. Офіційний веб-сайт Адміністрації малого бізнесу США (англ. мовою) [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.sba.gov/>.
  2. Outline of Japan's SME policies [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.sme.ne.jp>
  3. Розвиток малих підприємств (статистичне оцінювання впливу на економічне зростання та конкурентоспроможність країни) : [монографія] / [І. Г. Манцуров, С. С. Ващасв, С. Г. Дрига та ін. ; за наук. ред. І. Г. Манцурова]. - К. : КНЕУ, 2009. - 181 с.
  4. Пустовійт Р.Ф. Формування інституційного середовища підприємництва в трансформаційній економіці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора екон. наук. : спец. 08.01.01 - економічна теорія / Р.Ф. Пустовійт ; НАН України, Держ. уст-ва "ІЕП НАН України". - К., 2006. - 36 с.
  5. Бабич Л. М. Науково-правові основи формування малого бізнесу в Україні / Л. М. Бабич // Актуальні проблеми економіки. – 2002. – №8. – С. 10-17.
  6. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» № 996-XIV від 16 липня 1996 року [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>
  7. Господарський Кодекс України № 436-IV від 16 січня 2003 року [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
  8. Дикань О.В. Розвиток малого бізнесу в Україні: проблеми та шляхи забезпечення / О. В. Дикань // Вісник економіки транспорту і промисловості. - 2017. - Вип. 57. - С. 58-66. [Електронний ресурс] - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vetp\\_2017\\_57\\_10](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vetp_2017_57_10)

### References

1. Ofitsiyni veb-sait Administratsii maloho biznesu SShA (anhl. movoiu) [Elektronnyi resurs]. - Rezhym dostupu : <http://www.sba.gov/>.
2. Outline of Japans SME policies [Elektronnyi resurs]. - Rezhym dostupu : <http://www.sme.ne.jp>
3. Rozvytok malykh pidpriemstv (statystychno otsiniuvannia vplyvu na ekonomichne zrostantnia ta konkurentospromozhnist krainy) : [monohrafiia] / [I. H. Mantsurov, S. S. Vashchaiev, S. H. Dryha ta in. ; za nauk. red. I. H. Mantsurova]. - K. : KNEU, 2009. - 181 s.
4. Pustoviit R.F. Formuvannia instytutsiinoho seredovishcha pidpriemnytstva v transformatsiini ekonomitsi : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia doktora ekon. nauk. : spets. 08.01.01 - ekonomichna teoriia / R.F. Pustoviit ; NAN Ukrainy, Derzh. ust-va "IEP NAN Ukrainy". - K., 2006. - 36 s.
5. Babych L. M. Naukovo-pravovi osnovy formuvannia maloho biznesu v Ukraini / L. M. Babych // Aktualni problemy ekonomiky. – 2002. – №8. – S. 10-17.
6. Zakon Ukrainy «Pro bukhhalterskyi oblik ta finansovu zvitnist v Ukraini» № 996-XIV vid 16 lypnia 1996 roku [Elektronnyi resurs]. - Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>
7. Hospodarskyi Kodeks Ukrainy № 436-IV vid 16 sichnia 2003 roku [Elektronnyi resurs] - Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
8. Dykan O.V. Rozvytok maloho biznesu v Ukraini: problemy ta shliakhy zabezpechennia / O. V. Dykan // Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti. - 2017. - Vyp. 57. - S. 58-66. [Elektronnyi resurs] - Rezhym dostupu: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vetp\\_2017\\_57\\_10](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vetp_2017_57_10)

### THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF SMALL BUSINESS IN UKRAINE

**Yu. Maksymets, Anna Ilchko**

*Ivan Franko National University of Lviv  
Prospekt Svobody 18, UA – 79008, Ukraine*

The article is devoted to the research of theoretical and methodological foundations of small business in Ukraine. Small business is an integral structural segment of the market environment, a prerequisite for creating a market economy. The article deals with the main functions of small business - economic, social and environmental, as well as the principles of functioning of small businesses in Ukraine according to Article 44 of the Economic Code of Ukraine. The criteria by which an enterprise can be classified as a small business entity are outlined. Most small businesses in Ukraine are privately owned, which is why the owner has control and flexibility over the business and takes on all management responsibilities. However, the success of a business depends not only on its owner, but also on external factors that directly affect the business.

The paper examines the environment of small business in Ukraine and identifies the main problems faced by small business, namely: negative state of the Ukrainian economy, monopolization of business, pressure from large corporations, problems related to bank loans, low competition in the domestic market, imperfection of the tax system, high level of corruption, limited possibilities for protection against unlawful encroachments, etc.

Forming an effective business requires certain conditions, among which the key are economic, social and legal. Economic conditions are first and foremost the supply of and demand for goods, the consumer and purchasing power of the population. Social conditions determine the individual where the work is, which in turn influences his / her attitude to the value of wages to the working conditions offered by the business. Legal conditions are, first and foremost, the existence of laws governing business activities that create the most favorable conditions for its development.

According to the results of the research, it is determined that small business in Ukraine is developing at an insufficient rate, which indicates the presence of unfulfilled potential. This paper outlines the role of small business for the Ukrainian economy and suggests ways to support and regulate small business.

**Keywords:** small business, small business operation, small business, small business functions, small business operation principles.